

Kur'an Kurslarını Konu Edinen Tezler Üzerine Bir İnceleme*

Mehmet Korkmaz**

Özet- Din eğitimi anabilim dalının gelişmesine paralel olarak, ülkemizde gerçekleştirilen din eğitimi faaliyetlerini problem edinen bilimsel araştırmaların sayısında son yıllarda önemli bir artış yaşanmaktadır. Ancak söz konusu araştırmalarla ilgili olarak, nitelik artışının da aynı paralelde ilerlediğini söyleyebilmek tartışılmaya değer bir konudur. Nitelik artışına katkı sağlayabilecek çalışmalardan biri de yapılan araştırmaların başka araştırmalara konu edilerek, bilimsel kritiğinin yapılmasıdır. Ne var ki, ülkemizde bu tür çalışmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Bu makalede, ülkemizde yer alan yaygın din eğitimi kurumlarından olan Kur'an Kurslarını konu alan yüksek lisans ve doktora tezleri; ele aldıkları problem, alt problemler, araştırma yöntemleri, değişken türleri, örneklemeleri, veri toplama teknikleri, veri analiz teknikleri vb. açılardan "betimsel analiz" yaklaşımına göre incelenmiş, ortaya çıkan sonuçlar ışığında, bundan sonra yapılabilecek çalışmalara dair önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmada 1996-2009 yılları arasında ülkemizde yapılan 20 adet tez incelenmiştir. Bunlardan 17'si yüksek lisans, 3'ü doktora tezidir. Bu tezlerin 13'ü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalında yapılmıştır. Araştırma neticesinde, 2005 yılından sonra Kur'an kurslarını konu edinen tezlerin sayısında önemli artış yaşandığı görülmektedir. Kur'an kurslarıyla ilgili spesifik konuların/problemlerin derinlemesine ele alındığı tezler bulunmakla birlikte, bazı tezlerde genelde aynı alt konuların/problemlerin daha yüzeysel bir şekilde işlendiği görülmüştür. Kur'an kurslarını konu alan bu tezlerin geneli bilimsel araştırma metodolojisi çerçevesinde yapılandırılmıştır. İncelenen tezlerin 14'ü nicel, 4'ü kuramsal, 2'si ise nitel destekli nicel desendir. Bununla

* Bu makale, yazarın 29 Nisan-2 Mayıs 2010 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen II. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi'nde sunduğu "Türkiye'de Yaygın Din Eğitimi Araştırmaları: Kur'an Kurslarını Konu Edinen Tezler Üzerine Bir İnceleme" adlı bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş şeklidir.

** Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

birlikte, bazı tezlerde problemlerin, denencelerin, yöntemlerin ortaya konuluşunda bir takım yetersizlikler olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler- Yaygın din eğitimi, Kur'an kursları, Bilimsel araştırma.

1. Giriş

1.1. Problem

En geniş anlamıyla eğitim, bireyde kendi yaşantıları yoluyla davranış değişikliği meydana getirme sürecidir (Erden, 1998: 13-14). Bu sürecin kasıtlı, planlı olarak, uzmanlar tarafından kılavuzlanan ve belli bir kurum çatısı altında gerçekleştirilen boyutu formal eğitim; kasıtsız, plansız ve belli bir mekâna bağlı olmaksızın gerçekleşen boyutu ise informal eğitim olarak adlandırılabilir (Fidan & Erden, 1998: 13). Bu sınıflama din eğitimi için de yapılabilir (Tosun, 2005: 23). Formal din eğitimi etkinlikleri örgün ve yaygın din eğitimi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Eğitim tarihimize bakıldığında, yaygın din eğitimi kurumlarının ve etkinliklerinin, örgün din eğitimi kurumlarına ve etkinliklerine nazaran daha eski bir geleneğe sahip olduğu görülmektedir (Akyüz, 1999: 91-92; Tosun, 2009: 286). Buna rağmen, yaygın din eğitimi etkinliklerinin, örgün din eğitimi uygulamaları kadar, bilimsel temellere oturtulamadığı söylenebilir. Yaygın din eğitimi alanında yeterli araştırma yapıl(a)mamış olmasının bu durumda etkisinin olduğu savunulabilir (Tosun, 2005: 177). Keza, inceleme konumuz olan Kur'an kursları ile ilgili teorik ve uygulamalı araştırmaların mazisi de oldukça yenidir.

Ülkemizdeki örgün din eğitimi uygulamalarıyla ilgili olarak, programlardan, öğretmen yeterliklerine, öğretim yöntemlerinden, öğretim araç-gereçlerine, hatta ölçme-değerlendirmeye kadar pek çok konuda detaylı sayılabilecek, müstakil araştırmalar yapılmıştır (Tosun, 2009: 286; Kayadibi, Başkurt & Furat, 2008; Kızılabdullah, 2009). Oysa genelde yaygın din eğitimi uygulamaları özellikle de Kur'an kurslarındaki din eğitimi uygulamaları konusunda böylesine çeşitli ve detaylı araştırmaların yapılabildiğini söylemek güçtür. Bu çalışmada ülkemizde Kur'an kursları üzerinde yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin durumunun ne olduğu konu edinilmiştir.

1.2. Amaç

Kur'an kurslarını konu edinen tezlerin durumunu betimsel olarak ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma çerçevesinde, söz konusu tezlerin kimlik bilgileri,

biçimsel özellikleri, problem konuları, araştırma yöntemleri, veri toplama ve analiz teknikleri ortaya konacaktır. Şurası unutulmamalıdır ki, burada ele alınan tezler yazarları tarafından ilgili jüriler önünde savunulmuş ve yeterliliğine ilişkin gerekli onayı almıştır. Bu yönüyle her bir çalışma belli bir akademik değer taşımaktadır. Diğer taraftan her bilimsel çalışma, doğası gereği eleştiriye ve sorgulanmaya açıktır. Bu anlamda, deneme niteliğindeki bu çalışmanın da bir takım eksiklikleri, sınırlılıkları içinde barındırdığı, dolayısıyla eleştiriye açık olduğu bir başka gerçektir. Yine de bu çalışmanın şimdiye kadar bu konuda nelerin, nasıl yapıldığı konusunda önemli ipuçları sunacağı, dolayısıyla bu alanda çalışacak araştırmacılara nelerin, nasıl yapılabileceği konusunda fikir vereceği söylenebilir.

1.3. Sınırlılıklar

Çalışma, Ocak 2010 tarihi itibarıyla, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanına kayıtlı olan ve posta veya internet yoluyla temin edilebilen 20 tezin incelenmesi ile sınırlıdır.

İnceleme, araştırmaya konu edilen tezlerin kimlik bilgileri, problem-alt problemleri, yöntemleri, veri toplama ve analiz teknikleri ile sınırlandırılmıştır. Makalenin hacmini oldukça genişleteceği düşünülerek, söz konusu tezler, “amaç”, “önem”, “sınırlılıklar”, “ilgili çalışmalar”, “tanımlar” vb. açılardan incelenmemiştir.

1.4. Yöntem

Kur'an kursları üzerinde yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerini konu alan bu araştırma, tarama modeli esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu,olguyu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlar (Karasar, 2002: 77). Bu modele göre, araştırmaya konu edilen olay, birey, ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılır. Ulaşılan sonuçlar yorumlanarak, genellemelere varılır. Bu araştırmada da böyle bir yaklaşım izlenmeye çalışılmıştır.

1.4.1. Evren ve örneklem

Kur'an kursları üzerine yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerini tespit etmek amacıyla, 2010 yılı Ocak ayında, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanına ait tez kayıtları taranmıştır. İlgili tez arama motoruna “Kur'an Kursu”, “Kuran Kursu”

“Kur’an Kursları”, “Yaz Kur’an Kursları” ifadeleri girilerek, arama yapılmış, elde edilen kayıtlar doğrultusunda araştırmada incelenecek tezler belirlenmiştir. Belirtilen tarih itibarıyla söz konusu veri tabanına kayıtlı 23 tez bulunmaktadır. Bu tezlerden posta ve internet kanalıyla ulaşılabilen ve 1996-2009 yılları arasında yapılan 20 adet tez örnekleme alınmıştır. 3 teze yazarları tarafından ulaşım kısıtlılığı getirildiğinden, temin edilememiştir.¹

1.4.2. Verilerin toplanması ve analizi

Araştırmaya konu edilen tezler üzerinde sağlıklı bir analiz ve değerlendirme yapabilmek için, önce inceleme kriterleri ve kategorileri belirlenmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2005: 198). Bu çerçevede sosyal bilimler metodolojisinin ilgili bilimsel araştırma kaynaklarından yararlanılmış, belirlenen inceleme kriterlerine ve kategorilerine ilişkin uzman görüşü alınmıştır. Daha sonra betimsel analiz yaklaşımına göre, elde edilen tezler incelemeye tabi tutulmuştur. Bu işlemde oluşturulan kategorilere göre, tezlerin özellikleri tek tek belirlenmiş, elde edilen bulgular frekans tabloları şeklinde ortaya konarak değerlendirilmiştir.

2. Bulgular ve Yorumlar

2.1. Biçimsel Özelliklere İlişkin Bulgular

2.1.1. Tezlerin yapıldığı üniversite

Araştırmaya konu edilen 20 tezin, 17’si yüksek lisans, 3’ü de doktora tezidir.² İncelenen tezlerin yapıldıkları üniversitelere göre dağılımı şöyledir:

¹ YÖK Ulusal Tez Merkezine ait elektronik veri tabanında kayıtları görülmekle birlikte, bu araştırmada ulaşılamayan ve örnekleme dahil edilemeyen tezler şunlardır: Kirpitçi, E. (1996). *Kur’an kursları ders programlarının geliştirilmesi üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Genç, Y. (1997). *Kur’an kurslarında eğitim ve toplum (Sakarya örneği)*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Adapazarı: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Akköprü, M. (2005). *Bir eğitim kurumu olarak Kestanepezari Kur’an Kursu*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Konuyla ilgili literatürde 1995 yılından önce yapılmış bazı tezlerin de isimleri geçmektedir. Ne var ki, bu tezlerin YÖK Ulusal Tez Merkezinin elektronik veri tabanında kayıtları gözükmemektedir. Resmi kayıtları gözükmeyen bu tezler şunlardır: Alioğlu, H. K. (1989). *Toplumsal değişim sürecinde İstanbul’da cami ve Kur’an kursu derneklerinin gelişimleri (1946-1987)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın, A. R. (1992). *Kur’an kursu öğretmenlerinin mesleki problemleri* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yürük, Y. (1992). *Kur’an kursu öğretmenlerinin psiko-sosyal problemleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

² İncelenen tezlerin listesi ekte verilmiştir.

Tablo 1	
<i>Tezlerin yapıldığı üniversiteye göre dağılımı</i>	
	Sayı
Selçuk	6
Süleyman Demirel	3
Erciyes	3
Sakarya	2
Ankara	2
Uludağ	2
Marmara	1
Cumhuriyet	1
Toplam	20

Tablo 1’de görüldüğü üzere, Kur’an Kurslarını konu alan yüksek lisans ve doktora tezleri en fazla (6) Selçuk Üniversitesinde yapılmıştır. Bunu Süleyman Demirel (3) ve Erciyes (3) üniversiteleri izlemiştir. Marmara ve Cumhuriyet üniversitelerinde ise birer tane tez yapılmıştır. Söz konusu tezlerin yapılış yılları ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2	
<i>Tezlerin yapıldığı yıllara göre dağılımı</i>	
	Sayı
1995	1
1996	1
2001	1
2002	1
2005	2
2006	1
2007	4
2008	3
2009	6
Toplam	20

Söz konusu tezlerin hangi yıllarda yapıldığını tespit etmek amacıyla yapılan incelemede 1995, 1996, 2001, 2002 ve 2006 yıllarında birer tez, 2005 yılında 2 tez, 2007 yılında 4 tez, 2008 yılında 3 tez, 2009 yılında ise 6 adet tez yapıldığı görülmüştür. Bu veriler, Kur’an kursları üzerine yapılan tezlerin sayısının yıllara göre farklılık gösterdiğini ortaya koymakla birlikte, tablodan da anlaşılacağı üzere, son birkaç yılda Kur’an kurslarını konu edinen tezlerin sayısında dikkate değer bir artış yaşanmıştır. Kur’an kurslarını konu alan araştırmaların sayısındaki bu artış önemli bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmalardan elde edilecek sonuçlar genelde yaygın din eğitiminin, özelde ise Kur’an kurslarında gerçekleştirilen din eğitimi faaliyetinin bilimselleşmesine katkıda bulunabilir.

2.1.2. Tezlerin yapıldığı anabilim ve bilim dalları

Tablo 3

Tezlerin yapıldığı anabilim ve bilim dalına göre dağılımı

Anabilim Dalı	Bilim Dalı	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Felsefe ve Din Bilimleri	Din Eğitimi	10	3	13
İlahiyat	Din Eğitimi	1	-	1
İlköğretim DKAB Öğretmenliği	-----	1	-	1
Felsefe ve Din Bilimleri	Din Psikolojisi	3	-	3
Felsefe ve Din Bilimleri	Din Sosyolojisi	2	-	2
Toplam		17	3	20

Tablo 3’te görüldüğü üzere, Kur’an Kurslarını konu alan tezlerin büyük çoğunluğu (18) Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında ve Din Eğitimi Bilim Dalında (15) yapılmıştır. Kur’an kursları temelde bir yaygın din eğitimi kurumudur (Aydın, 2005: 22). Dolayısıyla bu kuruma ilişkin yüksek lisans ve doktora tezlerinin yoğunluklu olarak, din eğitimi bilim dalında yapılmış olması doğal bir durum olarak karşılanabilir. Diğer taraftan, genel olarak ifade etmek gerekirse, bireyin dini hayatının psikolojik yönüyle ilgilenen din psikolojisi bilim dalında ve dini hayatın sosyolojik boyutuyla ilgilenen din sosyolojisi bilim dalında akademik çalışma yapan araştırmacıların da Kur’an kurslarıyla ilgilenmesi önemlidir. Bu tür çalışmaların nicelik ve niteliğinin artması, hatta disiplinler arası araştırmaların yapılarak, konunun çeşitli boyutlarının derinlemesine ele alınması daha işlevsel sonuçlara ulaşılmasını kolaylaştırabilir.

Yukarıda verilen tabloda görüldüğü üzere, Kur’an kurslarını konu alan tezlerin büyük çoğunluğunun (17) yüksek lisans düzeyinde kalması ve problemlerin daha derinlemesine ele alındığı doktora düzeyindeki tezlerin sayısının (3) oldukça az olması, bu konu üzerinde daha ciddiyetle durulması gerektiğini göstermektedir.

2.2. İçerik Özelliklerine İlişkin Bulgular

2.2.1. Problem konularına ilişkin bulgular

Bilimsel araştırmanın başlangıç noktası problemin belirlenmesidir. Çözülmesi istenen her güçlük bir “problem”dir. Bilimsel araştırma, problem çözmeye yönelik bilinçli, sistemli bir süreçtir (Karasar, 2002: 55). Araştırma probleminin berrak olması, araştırmanın alacağı seyir açısından önemlidir. Araştırmanın te-

mel probleminin ve bu problemin açılımı mahiyetindeki alt problemlerin açık bir şekilde tanımlanması, nelerin araştırılıp, nelerin araştırılmayacağını da belirlenmesi anlamına gelir. Dolayısıyla araştırma probleminin belirgin olması aynı zamanda, bilimsel araştırma sürecinin diğer işlemleri olan; denenceleri belirleme, örneklem seçme, veri toplama teknik ve araçlarını seçme, veri analiz tekniklerini seçme, elde edilen verileri sistematik bir şekilde analiz ederek yorumlama ve sonuçlara ulaşma konusunda da araştırmacıya yol gösterir.

Kur'an kurslarını konu alan tezlerin büyük çoğunluğunda ele alınan temel problemlere ve alt problemlere yer verilmiştir. Bununla birlikte bazı araştırmalarda problem ve alt problemlerin neler olduğu ya hiç belirtilmemiş (Günaydın, 2008; Özyurt, 2009; Karlı, 2009) ya da bunlar amaçlar şeklinde verilmiştir (Ergün, 2002; Loras, 2007; Şen, 1995; Büyükdiñç, 2001; Ünsal B., 2006; Öztürk F., 2007).

İncelenen tezlere problem edilen temel konular açısından bakıldığında; 4 tezde yaz Kur'an kurslarındaki eğitimin niteliği ve problemleri, 2 tezde hafızlık eğitimi verilen kurslar ve problemleri, 3 tezde genel olarak, öğrenci ve öğreticilerin beklenti ve sorunları, 2 tezde yetişkin eğitimi açısından Kur'an kurslarındaki eğitim öğretimin durumu ve sorunları, 3 tezde bayan öğrencilerin kurslara ve buradaki eğitime ilişkin beklentileri, 1 tezde öğretmenlerin yeterlikleri, 1 tezde öğrencilerin dini tutumları, 1 tezde depresyon düzeyleri, 3 tezde Kur'an kursları programındaki müfredatın çoklu zekâ ve hikâye yöntemine göre nasıl öğretim konusu yapılabileceği ele alınmıştır. Buna göre, Yaz Kur'an kursları, hafızlık eğitimi ve sorunları, öğrenci ve öğretmenlerin beklenti ve sorunları gibi konularda birden çok çalışma yapılmışken, bazı konularda ise daha az çalışma yapıldığı görülmektedir.

Söz konusu tezlerde ele alınan alt problemlere bakıldığında, bazı tezlerde öğretici yeterlikleri, programların etkililiği, öğrencilerin devam motivasyonları, depresyon düzeyleri gibi daha spesifik konuların/problemlerin ele alındığı görülse de, (Korkmaz, 2009; Önder, 2007; Ünal, 2008; Bulut, 2009; Öztürk Ö., 2007) çoğunluğu oluşturan bir grup tezde ise, belki de birkaç ayrı teze/araştırmaya konu edilebilecek, birçok alt problemin işlendiği, üstelik bunların pek çoğunun genelde aynı alt problemlere yer verdikleri söylenebilir. Nitekim, incelenen tezlere bakıldığında, öğretmenlerle ilgili alt problemlerde; öğretmenlerin mesleki ve pedagojik formasyon yeterliklerinin durumu, kullandıkları öğretim yöntemlerinin, araç-gereçlerin neler olduğu, uygulanan programlar/müfredat hakkındaki görüşleri, amaçlara ilişkin görüşleri, ders kitapları, eğitim ortam-

ları, ölçme-değerlendirme ve disiplin uygulamalarına ilişkin görüşleri, kurslara gelen öğrenci potansiyeli ve motivasyonları hakkındaki görüşleri, kurslardaki öğrenci-öğretici iletişimi vb. konuların ele alındığı (Büyükdinç, 2001; Şen, 1995; Aybey, 2005; Ünsal A., 2009; Çaylı, 2005; Özyurt, 2009; Ünsal B., 2006; Genç, 2007), öğrencilerle ilgili olarak da; öğrencilerin kursa geliş amaçları, bunda etkili olan faktörler, onların uygulanan müfredata, metotlara, ders kitaplarına, fiziki ortama ilişkin görüşleri, disiplin uygulamalarına, ödül ve cezaya bakışları, sosyal ilişkileri, gelecekle ilgili beklentileri, hocalarla iletişim durumu, kurslarda hoşlandıkları, hoşlanmadıkları hususlar vb. konuların ele alındığı görülmektedir (Şen, 1995; Öztürk H., 1996; Büyükdinç, 2001; Ergün, 2002; Öztürk F., 2007; Ünsal B., 2006; Özyurt, 2009; Bulut, 2009). Bu bağlamda birçok problemin/konunun bir ya da birkaç kapalı uçlu anket sorusundan elde edilen verilerden hareketle, yüzeysel bir şekilde ele alındığı araştırmaların olguları ortaya koymada, yaşanan sorunlara çözüm üretmede yetersiz kalacağı söylenebilir.

2.2.2. Denencelere/hipotezlere ilişkin bulgular

Denence/hipotez bilimsel bir araştırmada olaylar ya da değişkenler arasında var olduğu düşünülen (kestirilen) ilişkileri ifade eder. Başka bir ifade ile denence, bilimsel bir araştırmada denenecek olan yargıdır (Karasar, 2002: 68). Bilimsel bir araştırmada yer alması gereken denencelerin belli ölçüde kuramsal temele dayanması, değişkenler arası ilişkiyi tanımlaması, sınanabilir olması, açık, basit ve işlevsel olması önemlidir. Denence, bilimsel araştırma sürecinin alacağı şekil ve yön açısından önemlidir. Aynı şekilde denence, nelerin, nerede, nasıl bulunacağı, bulunan verilerin nasıl analiz edilip değerlendirileceğini belirler.

Araştırmalarda mutlaka bir hipotezin bulunup bulunmayacağı tartışmalıdır. Ancak bilimsel araştırmada çözülmek istenen en az bir problem ve varılmak istenen hedef ya da hedefler olduğuna göre, bu süreçte işe koşulacak araştırma teknik ve araçlarının, gerçekleştirilecek işlemlerin belli bir sistem bütünlüğü içinde düzenlenebilmesi için denenceler önemlidir (Aslantürk, 1999: 43). Genelde alan araştırması mahiyetindeki çalışmalarda denencelere yer verildiği görülmektedir. Teorik araştırmalarda ise bu konuda netleşmiş bir eğilim göze çarpmamaktadır.

Kur'an kurslarını konu alan tezlerden 4 tanesi teorik/kuramsal bir mahiyete sahiptir. Başka bir ifadeyle bunlar alan araştırması değildir. Dolayısıyla bu araştırmalarda denenceler bulunmamaktadır. Hatta söz konusu araştırmalardan

bazılarında bilimsel bir araştırmada bulunması gereken amaç, önem, vb. gibi temel bazı başlıkların (Loras, 2007; Günaydın, 2008; Özyurt, 2009) da yer almadığı görülmektedir.

Alan araştırması niteliğindeki çalışmalardan bazılarında denenceler ilkelerine uygun şekilde verilmiştir (Genç, 2007; Öztürk Ö., 2007; Öztürk F., 2007; Önder, 2007; Ünal, 2008; Korkmaz, 2009). Bazı çalışmalar ise bu konuda bir takım eksiklikler içermektedir. Şöyle ki, alan araştırması niteliğinde olan 3 çalışmada denenceler bulunmamaktadır (Büyükdinç, 2001; Ünsal B., 2006; Uzuner, 2009). 2 araştırmanın denencelerinin konu edinilen problem ve alt problemlerle ilgili olmadığı görülmektedir. (Ergün, 2002; Çaylı, 2005). 5 araştırmada ise denenceler varsayımlar başlığı altında verilmiştir (Şen, 1995; Öztürk H., 1996; Aybey, 2005; Ünsal A., 2009; Özyurt, 2009). Bilindiği üzere varsayım/sayıtlı: bilimsel bir araştırmada kanıtlanmasına gerek görülmeyen, daha işin başından “doğru” kabul edilen, dolayısıyla denenmeyecek olan yargılardır (Ekiz, 2003: 98). Araştırma sonuçlarının geçerliliği varsayımların doğruluğuna bağlıdır. Aksi halde, araştırma tümünden bilimselliğini yitirir (Karasar, 2002: 71). Bu bağlamda denencelerin varsayımlar olarak verildiği söz konusu tezlerde denence ile varsayımın karıştırıldığı söylenebilir. Dolayısıyla denence/hipotez, varsayım/sayıtlı vb. terimlerin ne olduğu, bunların içeriğinin nasıl yazılması gerektiği vb. konuların yaygın din eğitiminde çalışma yapan bazı araştırmacılar tarafından yeterince bilinmediği söylenebilir. Dolayısıyla bu durum, din eğitimi anabilim dalında yaşandığı ifade edilen terminoloji sorununun (Tosun, 2009: 292) burada da kendini gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

2.2.3 Yönteme ilişkin bulgular

Bilimsel bir araştırmada bulunması gereken temel başlıklardan birisi de yöntemdir. Bir araştırmayı bilimsel yapan belki de en önemli özellik yöntemidir denebilir. Bilimsel araştırmaların yöntemlerine ilişkin bilgiler genelde giriş bölümünde yer almaktadır. Yöntem başlığı altında, araştırmanın hangi model esas alınarak gerçekleştirildiği, verilerin nasıl toplandığı, hangi kaynaklardan yararlanıldığı, verilerin analiz ve yorumlanmasında nasıl bir yol izlendiği vb. konulara ilişkin bilgilere yer verilmesi beklenir (Arıkan, 1995: 215).

Kur'an kurslarını konu alan tezler incelendiğinde, büyük çoğunluğunda “yöntem” başlığının bulunduğu ve burada bir takım bilgilere yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte bazı araştırmalarda söz konusu başlığın bulunmadığı ve araştırmada izlenen yönteme ilişkin yeterli bilgi verilmediği tespit edilmiştir (Loras, 2007; Günaydın, 2008; Özyurt, 2009).

2.2.3.1 Araştırma model ve desenine ilişkin bulgular

Bilimsel araştırma bağlamında model, araştırma sorularının oluşturulmasından, veri toplama teknik ve araçlarının seçimine, verilerin toplanmasından, analiz edilip raporlaştırılmasına kadar bilimsel araştırma sürecinde gerçekleştirilecek işlemleri içine alan genel yapı olarak tanımlanabilir (Türkdoğan, 1989: 153-154; Aslantürk, 1999: 39). İlgili literatürde “deneme” ve “tarama” modellerinden söz edilmekte, ayrıca bunların türlerinin olduğu ifade edilmektedir (Karasar, 2002: 76-109).

Kur'an kurslarını konu alan araştırmaların büyük bir kısmında esas alınan araştırma modeline ilişkin her hangi bir bilgiye yer verilmediği görülmektedir. Birkaç araştırmada ise, araştırmanın “tarama modeli” veya “ilişkisel tarama modeli” temel alınarak gerçekleştirildiği ifade edilmiştir (Ünal, 2008; Özyurt, 2009; Korkmaz, 2009).

Araştırma sorularını cevaplamak ve denenceleri test etmek amacıyla izlenen genel yaklaşıma ise araştırma deseni denir (Yıldırım & Şimşek, 2005: 69). Nicel ve nitel olmak üzere, iki temel araştırma deseninden söz etmek mümkündür. Bununla birlikte, son zamanlarda nicel destekli nitel veya nitel destekli nicel olmak üzere, karma desene sahip araştırmaların da yapıldığı görülmektedir. Nicel ve nitel araştırmalar farklı paradigmaların ürünüdürler (Yıldırım & Şimşek, 2005: 48-65). Nicel desenli araştırmalar, geniş bir örnekleme ilişkin genel durumları yansıtır. Söz konusu araştırmalarda elde edilen nicel verilere bir dizi istatistikî işlem yapılarak, değişkenler arasında ilişki olup olmadığı yoklanır, elde edilen sonuçlardan hareketle bir takım genellemelere varılır. Nitel desenli araştırmalarda ise, daha küçük örneklemlere odaklanılır. Nicel araştırmalarda olduğu gibi, olay ve olguların miktarı, sıklığı, yaygınlığı değil, nasıllığı, niçinliği, arka planı incelenir. Nicel araştırmalarda betimleme, açıklama ön plandayken, nitel araştırmalarda anlama, yorumlama ön plandadır. Nicel araştırmada genelde sayısal yığılmalar daha önemliyken, nitel araştırmada elde edilen verilerin her biri değerli ve anlamlıdır. Bu bilgiler çerçevesinde aşağıda Kur'an kurslarını konu alan tezlerin araştırma desenine ilişkin bulgular ortaya konmuştur.

Tablo 4
Tezlerin araştırma desenine göre dağılımı

Araştırma Deseni	Sayı
Nicel	14
Nitel	-
Nicel Destekli Nitel	-
Nitel Destekli Nicel	2
Teorik/Kuramsal ¹	4
Toplam	20

Tablo 4'te görüldüğü üzere, incelemeye tabi tutulan tezlerin içerisinde nitel desene sahip araştırma bulunmamaktadır. Söz konusu araştırmaların büyük bir çoğunluğu nicel desene sahiptir (Büyükdiç, 2001; Şen, 1995; Aybey, 2005; Ünsal A., 2009; Çaylı, 2005; Özyurt, 2009; Ünsal B., 2006; Genç, 2007 vd.). Bu araştırmalardan bir tanesi deneysel desene sahipken (Önder, 2007) 2 araştırma ise nitel desteklidir (Ünal, 2008; Korkmaz, 2009). Bazı araştırmalarda ise neden-sonuç ilişkilerinin sınındığı “deneysel” (Öztürk H., 1996) veya “empirik” yaklaşım kullanıldığı (Öztürk Ö., 2007) ifade ediliyorsa da, bunlar deneysel bir özellik taşımamaktadır. Bilindiği üzere, deneysel desene sahip bir araştırmada, deney ve kontrol gruplarının oluşturulması, daha sonra etkililiği araştırılan nesne, araç, materyal ya da olgunun deney gurubu üzerindeki etkilerinin ortaya çıkarılması gerekir. Oysa yukarıda sözü edilen araştırmaların deseni böyle bir niteliğe sahip değildir.

Sonuç olarak, Kur'an kurslarıyla ilgili araştırmaların büyük çoğunluğunun nicel desenli olduğu, nicel ve nitel desenlerin harmanlandığı karma desene sahip araştırmaların da yeni yeni denenmeye başlandığı söylenebilir. Teorik alt yapısı güçlü nicel desenli tezlerin/araştırmaların ele aldıkları problem ya da problemleri ortaya koymada, söz konusu problemlere çözümler önermede önemli katkılar sağladığı muhakkaktır. Bununla birlikte, söz konusu problemleri, bunları etkileyen faktörleri derinlemesine ele alacak, görülen olguların arka planını gözler önüne serecek nitel desenli araştırmalara ihtiyaç olduğu da bir başka gerçektir.

¹ Oluşturulan kategoriler üzerinde yapılacak değerlendirmelerde birlik sağlamak düşüncesiyle, çalışmanın bundan sonraki kısmında alan araştırması niteliğindeki tezler üzerine yoğunlaşmıştır.

2.2.3.2 Veri toplama teknik ve araçlarına ilişkin bulgular

Araştırmada kullanılacak veri toplama teknik ve araçları, araştırmanın problemlerine veya amaçlara göre farklılık gösterebilir. Bilimsel araştırma literatüründe çeşitli veri toplama teknik ve araçlarından, bunların imkân ve sınırlıklarından söz edilmektedir. Burada özellikle vurgulanan husus, tek bir veri toplama teknik veya aracının ele alınan problemi açıklamada, gerçeği ortaya koymada bir takım sınırlıklara sahip olduğudur (Türkdoğan, 1989: 171). Bu bağlamda, imkânlar ölçüsünde, birbirlerinin sınırlılıklarını azaltacak birkaç teknik veya araç kullanmak, problemi daha farklı boyutlardan açıklamak, gerçeğe daha çok yaklaşmak, dolayısıyla araştırmaya güç katmak anlamına gelir (Aslantürk, 1999: 66; Ekiz, 2003: 160). Bu çerçevede Kur'an kurslarını konu alan araştırmalarda kullanılan veri toplama teknik ve araçlarına ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo. 5

Kullanılan veri toplama teknik ve araç sayısı

Araç Sayısı	Sayı
1 teknik/araç	13
1'den çok teknik/araç	3
Teorik/Kuramsal	4
Toplam	20

İncelemeye tabi tutulan ve alan araştırması niteliği taşıyan araştırmaların çoğunluğunda temelde bir veri toplama tekniğinden/aracından yararlanılmıştır. Söz konusu araştırmalarda kullanılan veri toplama tekniği/aracı ankettir. Kullanılan anketler incelendiğinde bunların çoğunluğunun soru listesi şeklinde yapılandırıldığı, bazılarında tutum ve yargı ifadelerinin yer aldığı görülmektedir (Çaylı, 2005; Öztürk Ö., 2007; Bulut, 2009; Korkmaz, 2009). Diğer taraftan söz konusu anketlerde yer alan soruların neredeyse tamamının, kapalı uçlu (deneklerden verilen seçeneklerden birini/birkaçını işaretlemeleri istenen) sorulardan oluştuğu, birkaç araştırmada ise 3-5 tane açık uçlu soruya yer verildiği görülmektedir (Ünsal B., 2006; Aybey, 2005; Özyurt, 2009; F. Öztürk, 2007).

Birden çok teknik/araç kullanılan araştırmalarda ise, ankete ilave olarak (bunlardan bazıları ölçek ve başarı testi şeklindedir) gözlem ve mülakattan/görüşmeden yararlanılmıştır (Korkmaz, 2009; Önder, 2007; Ünal, 2008). Böylece ele alınan problemleri farklı açılardan ortaya koyabilmede veri çeşitliliğinden yararlanılmıştır. Bilindiği üzere mülakat, gözlem vb. yollarla elde edilen nitel

veriler, geniş bir evrene ilişkin genel durumları, sayısal yığılmaları gösteren nicel verilere derinlik, ayrıntı ve anlam kazandırmak amacıyla da kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2005: 311). Bu yaklaşım bilimsel araştırma literatüründe “yöntem çeşitliliği” olarak da ifade edilmektedir (Türnüklü, 2001: 9). Bu anlamda birden çok veri toplama aracından yararlanılan söz konusu çalışmaların ele aldıkları problemleri çözümlemede, olguları ortaya koymada, tek bir veri toplama aracından yararlanılan çalışmalara nazaran, daha güçlü oldukları söylenebilir.

İncelenen araştırmalardan bazılarında ankete ilave olarak, gözlem ve mülakattan yararlanıldığı ifade edilmiş olsa da, söz konusu araştırmalar incelendiğinde, genel itibariyle, anketlerden elde edilen verilerle yetinildiği, yararlanıldığı belirtilen (Öztürk F., 2007: 23; Bulut, 2009: 10; Özyurt, 2009: 24; Uzuner, 2009: 4,7) diğer araçlara ekler kısmında yer verilmediği, tezin içinde de gözlem ya da mülakatlardan elde edilen verilerin kullanılmadığı görülmüştür. Bu bağlamda söz konusu araştırmacılar kişisel gözlem ve görüşmelerine dayanarak bu tür ifadeler kullanmış olabilirler. Şüphesiz kişisel gözlem ve görüşmelerin de araştırmaya sağlayacağı katkılar olabilir. Ancak bu gözlem ya da görüşmelerin geçerli, güvenilir araçlar kullanılarak, sistematik şekilde yapılması daha nitelikli, işlevsel veriler elde edilmesini kolaylaştırabilir.

Araştırmaya konu edinilen tezlerin pek çoğunun ekler kısmında veri toplamada kullanılan araçlara yer verilmiştir. Söz konusu araçlar incelendiğinde, bunların bir kısmının araştırma amacına uygun olarak geliştirilen özgün araçlar olduğu (Ünal, 2008; Ünsal B., 2006; Genç, 2007; Korkmaz, 2009; Önder, 2007; Bulut, 2009) bir kısmının ise, önceki araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarından hareketle oluşturulan “derleme” araçlar olduğu söylenebilir (Büyükdinç, 2001; Şen, 1995; Aybey, 2005). Derleme niteliğindeki araçlarda genellikle aynı konuların, aynı soru kalıplarıyla yoklandığı görülmektedir. Yapılan her bilimsel araştırmanın belli bir amacı, konusu, yöntemi, evren ve örnekleme vardır. Bu anlamda bilimsel araştırmaların kendilerine has veri toplama araç ve tekniklerinin olması da doğal bir durumdur. Eğer özel olarak, belirli bir veri toplama aracının farklı zamanlarda, farklı gruplar üzerindeki etkileri araştırılmıyorsa, her araştırma için, ona özgün araştırma teknik ve araçlarından yararlanılması, başka bir ifadeyle özgün veri toplama araçları üretilmesi daha işlevsel olabilir.

İncelemeye tabi tutulan tezler içerisinde, veri toplamada kullanılan araçların geçerlilik, güvenilirliğini test etmek amacıyla, pilot uygulama yapıldığı belirtilenlerin sayısı 5'tir (Ünsal B., 2006; Genç, 2007; Korkmaz, 2009; Öztürk F., 2007; Önder, 2007). Alan araştırması niteliğinde olan 11 çalışmada ise pilot

uygulama yapıp yapılmadığına ilişkin bilgilere yer verilmemiştir. Bu durum kullanılan veri toplama araçlarıyla ilgili olarak pilot uygulama yapılmadığı şeklinde yorumlanabilir. Zira böyle bir uygulama yapılsaydı buna ilişkin bilgilerin verilmesi beklenirdi. Bütün bu tespitler bağlamında, Kur'an kurslarını konu alan tezlerin önemli bir kısmının kullanılan veri toplama teknik/araçları bakımından yeterli oldukları, bilimsel araştırma literatüründe yer alan ilkelere uygun oldukları, bununla birlikte bazı tezlerin sözü edilen konuda bir takım eksiklikler içerdiği söylenebilir.

2.2.3.3 Örneklemelere ilişkin bulgular

Her araştırmanın kendine özgü evreni ve örnekleme vardır. Çok defa evrenin tümünde araştırma yapmak mümkün olmaz. Bunun için evreni temsil eden bir örneklem üzerinde çalışılır. Buradan elde edilen sonuçlar ilgili evrenlere genellenir. Bilimsel araştırmada amaç, çok veri toplamak değil, sağlam (geçerli, güvenilir) veriler toplamaktır (Karasar, 2002: 111). Bu çerçevede, bilimsel araştırma yapacak araştırmacıların örneklem seçimiyle ilgili ilke ve teknikleri bilmeleri ve bunlara uygun hareket etmeleri önemlidir. Aşağıda Kur'an kurslarını konu alan tezlerin örneklem seçimlerine ve örneklemelerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 6
Örneklem seçim türüne ilişkin bulgular

Örneklem Seçimi Türü	Sayı
Tesadüfi/rastlantısal	9
Küme/kota örnekleme	1
Bilgi verilmeyen	6
Teorik Araştırma	4
Toplam	20

Kur'an kurslarıyla ilgili tezler incelendiğinde, alan araştırması niteliğinde olanların örneklemelerinin genellikle "tesadüfi/rastlantısal örnekleme" usulüne göre belirlendiği görülmektedir. 1 tezde örneklem seçimi ise küme örnekleme yöntemine göre yapılmıştır. (Ünal, 2008) 6 tezde ise, araştırmanın evren ve örnekleme ilişkin bilgilere yer verilmemiştir (Ergün, 2002; Çaylı, 2005; Aybey, 2005; Ünsal B., 2006; Ünsal A., 2009; Uzuner, 2009). Bilimsel bir araştırmada evren ve örneklem konusunda bilgi verilmemesi önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Zira elde edilen veriler üzerinde yapılan yorumlar, varılan genellemeler evren ve örneklem bilinirse anlamlı olur.

Tablo 7

Katılımcı türüne ilişkin bulgular

Katılımcı Türü	Sayı
Sadece Öğreticiler	4
Sadece Öğrenciler	6
Öğreticiler ve Öğrenciler	6
Diğer/Teorik Araştırmalar	4
Toplam	20

Tablo 7’de görüldüğü üzere, söz konusu araştırmaların 4 tanesinde sadece öğretmenler, 6 tanesinde sadece öğrenciler, 6 tanesinde de öğrenci ve öğretmenler birlikte denek olarak seçilmişlerdir. Araştırma konusuna göre değişmekle birlikte, deneklerin çeşitlendirilmesi, konunun farklı boyutlarının ortaya çıkarılmasına, ele alınan problemlere yönelik daha gerçekçi çözümlerin üretilmesine katkıda bulunabilir. Örneğin “toplam kalite yönetimi” gibi (Genç, 2007) birçok kişiyi/ tarafı ilgilendiren bir çalışmada sadece öğretmenlerin değil, kurstaki yöneticilerin, diğer görevlilerin, öğrenci ve velilerin görüşlerine de başvurulması daha doğru bir yaklaşım olabilir.

Tablo 8

Katılımcı sayılarına ilişkin bulgular

Sadece Öğrenciler	Sadece Öğreticiler	Öğrenciler ve Öğreticiler Birlikte	
		Öğrenci	Öğretici
1014	890	240	39
566	201	455	25
485	78	309	104
394	42	245	134
200		204	46
132		416	71

Söz konusu araştırmaların denek/katılımcı sayıları incelendiğinde, genelde öğrencilerin sayısının öğretmenlerden daha çok olduğu göze çarpmaktadır. Öğrencilere daha çabuk, kolay ulaşılma imkânının bulunmasının bunda etkisi olabilir. Zira bir araştırmacı, öğrenci sayısı 50’nin üzerinde olan birkaç kursa giderek, araştırma için gerekli örnekleme ulaşabilir. Diğer taraftan seçilen örneklemin evreni ne ölçüde temsil ettiği de ayrıca tartışılabilir.

Kur'an kurslarını konu alan ve alan araştırması niteliğinde olan tezlerin örneklemleri incelendiğinde genel itibarıyla, örneklemlerin genelleme yapabilmek için yeterli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, bazı araştırmaların ör-

neklemlerinin yeterliliği de ayrıca tartışılabilir. Zira, 25, 39, 42, 46 kişi gibi oldukça düşük bir katılımcı grubundan elde edilen verilerden hareketle genellemelere varılması sağlıklı olmayabilir. Örneğin 25 kişiden oluşan bir örneklem grubunda, 5 kişi % 20, 18 kişi % 72 gibi bir oran teşkil etmektedir. Bu durumda “araştırmaya katılan deneklerden % 20’si veya % 50’si şöyle, şöyle düşünüyor” şeklinde bir değerlendirmede bulunularak, buradan hareketle bir takım genellemelere varmak doğru bir yaklaşım olmayabilir (Özyurt, 2009: 73-99; Büyük-dinç, 2001: 74-77; Çaylı, 2005: 172-175; Şen, 1995: 51-84).

2.2.3.4. Değişken türü ve sayılarına ilişkin bulgular

Değişken: bir özelliğin belirgin olarak bir durumdan diğerine farklılık göstermesidir (Büyüköztürk, 2005: 2). En az iki değer alabilen her şey değişkendir. Değişkenler kontrol şekillerine ve aldıkları değerlere göre farklı şekilde sınıflandırılabilirler (Karasar, 2002: 60). Kontrol şekillerine göre, “bağımlı”, “bağımsız”, kontrol değişkenleri vardır. Aldıkları değerlere göre ise değişkenler “sürekli” ve “süreksiz” şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bilimsel bir araştırmanın değişkenleri konu edinilen problemlerin türüne, sayısına, genişliğine göre farklılık gösterebilir. Bilimsel araştırma yapacak araştırmacının “değişkenler” konusunda bilinçli olmaları, ele aldıkları problemlere açıklık getirecek değişkenler üzerinde yoğunlaşmaları beklenir.

Kur’an kurslarını konu alan ve alan araştırması niteliğinde olan tezler incelendiğinde, bağımlı ve bağımsız değişken sayılarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Söz konusu araştırmalarda yer alan bağımsız değişkenlerin sayısı 4 ile 31 arasında değişmekte olup, bunların ortalaması 12’dir. Bağımlı değişkenlerin sayısı ise 18 ile 73 arasında değişmektedir ve bunların ortalaması ise 31’dir.

Söz konusu araştırmalarda seçilen bağımsız değişkenlerin genelde kişisel ve demografik özellikler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Örneğin öğrencilerle ilgili olarak en çok seçilen bağımsız değişkenler: yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı, anne babanın eğitim durumu, meslekleri, aylık geliri, ev sahibi olma durumu, birlikte yaşama durumu, kardeş sayısı, yerleşim yeri iken; öğretmenlerle ilgili olarak en çok seçilen bağımsız değişkenler ise cinsiyet, görev yeri, statü, kıdem, hafız olma, öğrenim durumu, hizmet içi eğitime katılma durumu, medeni durum, aylık gelir, görev yapılan kurs türü, ders sayısı, başka işte çalışmadır. Bu bağlamda Kur’an kurslarıyla ilgili araştırmalarda seçilen bağım-

sız değişkenlerin oldukça geniş bir yelpaze teşkil ettiği ve ele alınan problemleri çözümlmeye katkı sağlayıcı çeşitlilikte olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, yapılan tezlerde söz konusu değişkenlere ait verilerden ne ölçüde yararlanılabildiği ayrıca sorgulanmaya muhtaçtır. Nitekim söz konusu tezlerin önemli bir kısmında bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerin yoklanmadığı görülmektedir.

2.2.3.5. Veri analiz tekniklerine ilişkin bulgular

Yukarıda Kur'an kurslarını konu alan ve alan araştırması niteliğinde olan tezlerden 14'ünün nicel, 2'sinin de nitel destekli nicel olduğu ifade edilmişti. Söz konusu tezlerde, alandan elde edilen verilerle ilgili olarak, hangi analizlerin yapıldığını, bunun için ne tür programlardan yararlanıldığını ortaya koymak, gelinen noktayı görmek bakımından faydalı olacaktır.

Alan araştırması niteliğinde olan tezlerin 10'unda elde edilen verileri analiz etmek için SPSS programından, 1'inde ise Microsoft Excel programından yararlanılmıştır. 5 araştırmada ise kullanılan istatistik programına ilişkin bilgi verilmemiştir.

İncelen tezlerin 8'inde elde edilen nicel verilerle ilgili olarak, sadece yüzde ve frekanslar ortaya konulmakla yetinilmiştir. (Şen, 1995; Büyükdiñç, 2001; Ergün, 2002; Aybey, 2005; Ünsal B., 2006; Özyurt, 2009; Ünsal A., 2009; Uzun, 2009) 4 tez de yüzde ve frekanslara ilave olarak, çapraz tablo analizleri de yapılmışken (Çaylı, 2005; Genç, 2007; Bulut, 2009; Öztürk F., 2007) 4 teizde ise, bunlara ilave olarak, "F testi (Anova)", "t testi" ve "corelasyon test"leri de yapılmıştır (Önder, 2007; Öztürk Ö., 2007; Ünal, 2008; Korkmaz, 2009). Bütün bu araştırmalarla ilgili olarak, elde edilen nicel verilere ilişkin % ve frekansların verilmiş olması önemlidir. % ve frekanslar nicel verilere ilişkin yığılmaları gösterir. Dolayısıyla araştırmacılar bunlara bakarak bir takım genellemelere varabilir. Ancak bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkileri yoklama konusunda bunlar yeterli değildir. Bunun için değişkenlerin türüne göre, "t testi", "f testi", "corelasyon testi", "regresyon testi" vb. testlerin yapılması, değişkenler arası ilişkilerin varlığını, yönünü, gücünü ortaya koymada önemli işlevler görebilir.

Yukarıda ifade edildiği üzere, Kur'an kurslarıyla ilgili araştırmalarda ortalama 12 bağımsız değişken bulunmaktadır. Şu durumda bağımsız değişkenlere ilişkin

sorular sorulan ancak, bu sorulardan elde edilen verilerin bağımlı değişken(ler)le ilişkisini yoklamaya yönelik analizler yapılmayan tezlerin önemli bir sınırlılık, eksiklik içerdiği söylenebilir.

Nitel destekli nicel araştırmalara gelince, bahsi geçen araştırmalardan sadece birinde kullanılan nitel veri analizi yaklaşımına ilişkin bilgi verilmiş ve söz konusu tezin “içerik analizi”ne göre gerçekleştirildiği ifade edilmiştir (Korkmaz, 2009). Diğer çalışmada ise elde edilen nitel verilerin analiz ve kullanılmasında izlenen yaklaşıma ait bilgi verilmemiştir. Diğer taraftan söz konusu araştırma incelendiğinde, elde edilen nitel verilerden de yeterince yararlanılmadığı görülmüştür (Ünal, 2008). Bu bağlamda nitel veri analizi tekniklerinin Kur’an kurslarıyla ilgili çalışma yapan araştırmacılar tarafından yeterince bilinmediği savunulabilir.

3. Sonuç ve Öneriler

3.1. Sonuçlar

Kur’an kursları üzerinde yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerini betimsel bir yaklaşımla incelemeyi amaçlayan bu araştırmayla ulaşılan bazı sonuçlar şunlardır:

- Kur’an kursları 1990’lı yıllardan itibaren lisans üstü tezlere konu olmaya başlamış, yakın zamana (2005 sonrası) gelindiğinde, bu konuda yapılan tezlerin sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Bununla birlikte bahsi geçen çalışmalar genellikle yüksek lisans düzeyinde kalmıştır.

- Yaz Kur’an kursları, hafızlık eğitimi vb. konularda birden çok tez yapılmışken, öğretici yeterlikleri, öğretim materyalleri, öğretim yöntemleri, programların etkiliği vb. konularda daha az tez yapılmıştır. Örneğin, sınıf yönetimi, rehberlik, ölçme-değerlendirme, öğrenciler arası ilişkiler, mesleki gelişim vb. konularda müstakil çalışmalar yapılmamıştır.

- Kur’an kurslarıyla ilgili tezlerin önemli bir kısmında pek çok alt problem incelenmeye çalışılmış, bazı tezlerde ise hemen hemen aynı alt problemler araştırma konusu yapılmıştır. Bu tarz araştırmaların gerek uygulamada karşılaşılan sorunların çözümüne, gerekse yaygın din eğitiminin teorisinin gelişmesine yeterince katkı sağlayamayacağı savunulabilir. Bu türden çalışmalar yeni araştırmacıların zihninde, “*zaten bu konular çalışılmış, Kur’an kurslarıyla ilgili bir*

konuyu çalışmaya gerek yok” şeklinde bir düşüncenin oluşmasına yol açabilir. Dolayısıyla yapılacak yeni araştırmaların da önünü tıkayabilir.

- Kur'an kurslarıyla ilgili tezlerin bir kısmında denenceler bilimsel araştırma literatüründeki ilkelere uygun şekilde oluşturulmuştur. Bununla birlikte, bir grup tezde ya denencelere hiç yer verilmemiş ya da bunlar varsayımlar şeklinde ortaya konmuştur. Bu durum denence, varsayım vb. terimlerinin yeterince bilinmediğini, bu konuda bir zihin karışıklığının olduğunu göstermektedir.

- İncelenen tezlerin tamamına yakını nicel desenlidir. Bunlardan bir kaçısı ise nitel desteklidir. Geline nokta itibarıyla, nitel desenli araştırmaların Kur'an kurslarıyla ilgili tez yapan araştırmacılar için yabancı bir konu olduğu görülmektedir. İncelenen tezlerin büyük çoğunda tek bir veri toplama tekniğinden/ aracından (anket) yararlanılmıştır. Birkaç tezde ise temel veri toplama aracı olarak yine anket kullanılmakla birlikte, mülakat ve gözlem gibi teknik ve araçlardan da yararlanılarak yöntem çeşitliliğine gidilmeye çalışılmıştır. Söz konusu tezlerde kullanılan veri toplama araçlarının önemli bir kısmı özgündür ve bu araçların geçerlilik ve güvenilirliğiyle ilgili olarak pilot uygulama yapılmıştır. Ancak pilot uygulama yapıp yapılmadığı belli olmayan, derleme araçlardan da yararlanılmıştır. Bu durum söz konusu araçlardan elde edilen verilerin geçerliliğini, güvenilirliğini zedeleyebilir.

- Kur'an kurslarıyla ilgili tezlerde öğrenciler ve öğrenciler denek olarak kullanılmıştır. Bu tezlerin genelinde örneklem seçimi tesadüfi örnekleme usulüne göre yapılmıştır. Örneklemelere dâhil edilen denek sayısı genelde yeterlidir. Ancak genelleme yapabilmek için yeterliliği tartışmalı olan örneklemeler de bulunmaktadır.

- İncelenen tezlerde bağımlı ve bağımsız değişkenlerin sayısı farklılık göstermektedir. Genelde kişisel ve demografik özellikler bağımsız değişken olarak seçilmiştir. Ancak bu tezlerin büyük bir kısmında belirlenen bağımsız değişkenlerle, bağımlı değişkenlerin ilişkisi yoklanmamıştır. Bilimsel bir araştırmada değişkenler arası ilişkilerin yoklanmamış olması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

- Söz konusu tezlerin büyük bir kısmında elde edilen verilerle ilgili olarak, % ve frekanslar verilmekle yetinilmiştir. Bazı tezlerde ise buna ilave olarak, “ki kare testi”, “f testi”, “t testi” ve “corelasyon” testleri de kullanılmıştır. Birçok tezde değişkenler arası ilişkileri/faklılaşmaları yoklamada çok yönlü istatistiksel tekniklerin kullanılmaması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Diğer taraftan incelenen tezlerde, biri hariç, nitel veri analizi tekniklerinden de yararlanılmadığı görülmektedir. Bütün bu veriler gerek çok yönlü nicel veri analiz tekniklerinin gerekse nitel veri analizi tekniklerinin ilgili araştırmacılarca yeterince tanınmadığı veya bunları kullanmanın gerekli görülmediği şeklinde de değerlendirilebilir.

- Kur'an kurslarını konu edinen tezlerin önemli bir kısmı bilimsel bir araştırmanın giriş bölümünde bulunması gereken temel başlıkları taşımaktadır ve bu başlıklar altında verilen bilgiler, yeterlidir. Bununla birlikte, söz konusu tezlerin bir kısmında problemlerin tespiti, ifade edilişi, denencelerin oluşturulması, ifade edilmesi, değişkenlerin seçimi, veri toplama araçlarının geliştirilmesi, değişkenler arası ilişkileri yoklayacak analizlerin yapılması vb. konularda bir takım yetersizlikler bulunmaktadır.

3.2. Öneriler

- Kur'an kurslarıyla ilgili birçok boyutu yüzeysel bir şekilde işleyen araştırmalar yerine, bu boyutlardan bir ya da bir kaçını derinlemesine ele alan araştırmaların yapılması daha faydalı olabilir. Ayrıca bu konuda disiplinler arası (din eğitimi, din psikolojisi, din sosyolojisi vb. birlikte) çalışmalar da yapılabilir.

- Yapılan nicel desenli araştırmaların önemli bir boşluğu doldurduğu gerçektir. Ancak yaşanan sorunların kaynaklarını tespit edebilmek, bunlara işlevsel çözümler önerebilmek için problemleri derinlemesine ele alacak nitel desenli araştırmalar yapmak da faydalı olabilir.

- Yapılacak tezlerde alt problemlerin, denencelerin net bir şekilde ortaya konması, örneklem seçimlerinin bilimsel kriterlere uygun yapılması araştırmaları bir takım sınırlıklardan arındırabilir.

- Daha önce geliştirilen veri toplama araçlarından yararlanılabilir. Bununla birlikte, geçerlilik, güvenilirlik çalışmalarını yapmak koşuluyla, araştırma amacına uygun özgün veri toplama araçlarından da yararlanılabilir.

- Veri toplama araçları çeşitlendirilerek, konuyu çok boyutlu ve derinlemesine ele almaya katkı sağlayacak teknik ve araçlardan yararlanılabilir.

- Araştırmada yer alacak bağımlı, bağımsız değişkenlerin bilinçli seçilmesi, bunların arasındaki ilişkileri yoklayacak çok yönlü istatistikî tekniklerden yararlanılması faydalı olabilir.

- Kur'an kurslarıyla ilgili alan araştırması yapacak araştırmacıların nicel ve nitel veri analiz teknik ve programları (SPSS, NVivo vb.) konusunda bilgi ve beceri kazanmaları, yapılacak çalışmaların niteliğini daha da geliştirebilir.

- Yüksek lisans ve doktora dönemlerinde öğretimi gerçekleştirilen "Bilimsel Araştırma Teknikleri", "Anabilim Dalı Semineri", "Proje Hazırlama Çalışmaları" vb. derslerin amaçlarının, içeriğinin gözden geçirilmesi, bu derslerde bir takım uygulamalar yapılarak, bunların bilimsel kriterlere uygunluğunun grupça tartışılması bu dersleri daha işlevsel hale getirebilir.

Kaynakça

- Akyürek, S. (2005). Kur'an kursu öğreticisinin mesleki yeterlikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (1), 175-192.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk eğitim tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*. Ankara: Alfa Yayınları.
- Arıkan, R. (1995). *Araştırma teknikleri ve rapor yazma*. Ankara: Tutibay Yayınları.
- Arlı, M. & Nazik, H. (2001). *Bilimsel araştırmaya giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aslantürk, A. H. (2000). Kur'an kursu öğreticilerinin problemleri. *Kur'an kurslarında eğitim, öğretim ve verimlilik*, içinde (79-89) İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Aslantürk, Z. (1999). *Araştırma metot ve teknikleri*. İstanbul: MÜİFAV Yayınları.
- Ay, M. E. (2005). *Problemleri ve beklentileriyle Türkiye'de Kur'an kursları*. Bursa: Düşünce Kitabevi.
- Aydın, M. Ş. (2008). *Din eğitimi kurumu olarak Kur'an kursu*. Ankara: Diyanet Yayınları.
- Baltacı, C. (1999). Cumhuriyet döneminde Kur'an kursları. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6, 181-186.
- Baş, T. & Akturan U. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri Nvivo 7.0 ile nitel veri analizi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Başkurt, İ. (2007). *Din eğitimi açısından Kur'an öğretimi ve yaz Kur'an kursları*. İstanbul: Dem Yayınları.

- Bayraktar, M. F. (1992). *Eğitim kurumu olarak Kur'an kursları üzerine bir araştırma*. İstanbul: Yıldızlar Matbaası.
- Buyrukçu, R. (2001). *Kur'an kurslarında din eğitimi ve öğretiminin verimliliği üzerine bir araştırma (Göller Bölgesi örneği)*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem-A Yayınları.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş: Nitel, nicel ve eleştirel kuram metodolojileri*. Ankara: Anı Yayınları.
- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Alkım Yayınları.
- Fidan, N. & Erden M. (1998). *Eğitime giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kayadibi, F., Başkurt İ., & Furat Z. (2008). *Cumhuriyet dönemi din eğitimi literatürü (1923-2007)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayını.
- Kılavuz, M. A. (2005). *Kur'an kurslarında yetişkin din eğitimi*. Bursa: Düşünce Kitabevi.
- Kızılabdullah, Y. (2009). *İlahiyat fakültelerinin kuruluşundan bugüne din eğitimi anabilim dalında yapılan çalışmalar: Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi İlahiyat Özel Sayısı, 1 (2), 305-313*.
- Koç, A. (2005). *Kur'an kurslarında eğitim ve verimlilik*. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Kuş, E. (2003). *Sosyal bilimlerde araştırma teknikleri nitel mi, nicel mi?* Ankara: Anı Yayınları.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tosun, C. (2005). *Din eğitimi bilimine giriş*. Ankara: Pegem-A Yayınları.
- Tosun, C. (2009). Bir bilim dalı olarak Türkiye'de din eğitiminin doğuşu, gelişmesi ve alanına katkıları. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi İlahiyat Özel Sayısı, 1(2), 284-294*.
- Türkdoğan, O. (1989). *Bilimsel değerlendirme ve araştırma metodolojisi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Türnüklü, A. (2001). Eğitimbilim alanında aynı araştırma sorusunu yanıtlamak için farklı araştırma tekniklerinin birlikte kullanılması. *Eğitim ve Bilim, 26 (120), 8-13*.
- Yıldırım, A. & Şimşek H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Ek: Araştırmada İncelenen Tezlerin Listesi

- Aybey, S. (2005). *İlköğretim çağındaki öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılan yaz kursları ile ilgili görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bulut, Z. (2009). *18-50 yaş arası bayanların Kur'an kurslarına devam motivasyonları (Anlara/Keçiören örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyükdiñç, M. (2001). *Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu temel eğitim sonrası Kur'an kurslarında eğitim ve öğretim*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Adapazarı: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çaylı, A. F. (2005). *Kur'an kursu öğrencilerine göre hafızlık eğitimi ve problemleri (Göller Bölgesi örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergün, A. (2002). *Kur'an kursu öğrencilerinde dini tutum ve davranışlar (Isparta örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Genç, M. F. (2007). *Kur'an kurslarında toplam kalite yönetimi (Samsun ve Sivas örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günaydın, Z. (2008). *Diyanet İşleri Başkanlığı yaz Kur'an kursları müfredatı II. kur'unun çoklu zekâ ortamlarında işlenmesi üzerine bir deneme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karlı, L. (2009). *Diyanet İşleri Başkanlığı yaz Kur'an kursları müfredatının hikâye yöntemiyle öğretimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, M. (2009). *Kur'an kursu öğrencilerinin eğitim öğretim yeterlikleri açısından kendilerini değerlendirmeleri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Loras, Ş. (2007). *Kur'an kursu müfredatının çoklu zekâ tekniği ile işleniş*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Önder, M. (2008). *Yaz Kuran kursları öğretim programı amaçlarının gerçekleşme düzeyleri (Sivas il merkezinde bir alan araştırması)*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, F. Z. (2007). *Kur'an kursu öğrencilerinin sosyo-ekonomik, kültürel temelleri ve sorunları (Konya örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, H. (1996). *Camilerin çocuk eğitimindeki yeri ve yaz kursları üzerinde deneysel bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, Ö. (2007). *Kur'an kursu öğrencilerinde depresyon düzeyi üzerine bir araştırma (Konya örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyurt, A. (2009). *Kur'an kurslarında kadınlara yönelik din eğitimi (Kartal örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen, S. Z. (1995). *Kur'an kursu öğrenci ve öğreticilerinin beklenti ve sorunları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünal, A. (2008). *Yetişkinlerde din olgusu ve Kur'an kurslarında öğretim (Ankara ili örneğinde bir alan araştırması)*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzuner, A. T. (2009). *Kız Kur'an kursları olgusuna sosyolojik bir yaklaşım -Zeynel Abidin Kız Kur'an Kursu örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünsal, A. (2009). *Yaz Kur'an kurslarında din eğitim ve öğretimi (Denizli örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünsal, B. (2006). *Günümüz Kur'an kurslarında hafızlık eğitimi ve problemleri (İstanbul örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

A Review on Dissertations about Koran Courses

Mehmet Korkmaz *

Abstract- With a common saying, Religious Education activities as old as human history. These activities were performed conveying of culture to young generation throughout the centuries. But the scientific approach to these activities, have occurred only in last few centuries. Especially in Turkey, scientific researches on religious education are fairly new. For example, the department of Religious Education Sciences was constituted in 1982 at the Faculty of Theology.

Religious education researches contribute to clarify the right and wrong sides, strongnesses, weaknesses, or deficiencies of religious education activities. Thus religious education researches have contributed these activities more scientific. Additionally, this process provides religious education to develop theories; concepts, principles, methods etc.

Recently, religious education research has increased very fast in Turkey. But this increase has remained only in number. The qualitative side still needs to be developed. It is possible to do some researches on this topic. One of the sufficient ways to carry out more qualified researches is to criticize previous researches by new researches. Unfortunately, in our country, such kinds of researches are very little. Such researches can provide opportunities, different aims, problems, methods, etc. for religious education researches and new research

* Dr., Erciyes University Faculty of Theology

Address for correspondence- Erciyes Üniversitesi Merkez Kampüs Talas Yolu Melikgazi/Kayseri.
E-mail: mkorkmaz@erciyes.edu.tr

areas. These researches also contribute to develop the theories and practices of religious education.

In this article, we aim to discuss qualification of master's and doctoral dissertations about Koran courses in Turkey. Therefore in this work it will be inquired; problems, sub-problems, hypothesis, research methods, variable types, samples, data collection techniques, data analysis techniques, etc. of these researches. We use "descriptive analysis method" in this study.

In this study, 20 thesis were examined, these were prepared from 1996 to 2009 in Turkey. 17 of them are M.A. thesis and 3 of them are doctoral thesis. 13 theses were submitted at Department of Philosophy and Religious Studies and Religious Education program. Most of these theses were prepared at Seljuk University.

According to our research results we see that the number of the studies about Koran courses has increased after the year 2005. There are a few dissertations which focused on special topics/problems about Koran courses. But some of them studied same sub topics/problems. Therefore, these theses don't have scholarly depth.

In general, the examined theses are constituted in a framework of scientific research methodology of social sciences. In other words, these theses have basic headings required by a scientific study. However some of them have some deficiencies. For example, some of them have not main or sub-problems, hypothesis etc.

14 theses are quantitative studies, 4 theses are theoretical studies and 2 theses are quantitative and qualitative studies. 13 theses were used only one data collection technique (survey). 3 these were used 2 or 3 techniques (survey, interview, observation etc.)

The samples of the examined dissertations mostly were selected from students and teachers of Koran courses. Generally, the samples were preferred randomly.

Demographic and personal specialties generally consists the independent variables. Unfortunately, in some theses the effects of independent factors on the dependent factors weren't tested and reviewed. In most of these studies only the frequencies and the percentages were presented. But multivariate analysis techniques were also used in some of these dissertations.

Key words- Non-formal religious education, Koran courses, Religious education researches.